

Artykuły

Robert Pawlusiński, robert.pawlusinski@uj.edu.pl, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Zakład Gospodarki Turystycznej i Uzdrowiskowej
Piotr Zmysłony, piotr.zmyslony@ue.poznan.pl, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Gospodarki Międzynarodowej, Katedra Turystyki

Gospodarka nocna a oferta kulturowa miast

Słowa kluczowe: gospodarka nocna, gospodarka turystyczna, turystyka kulturowa, zarządzanie w turystyce, nocny burmistrz

Abstrakt

Rozwój współczesnych miast dokonuje się nie tylko w przestrzeni geograficznej, ale także w przestrzeni czasowej. Coraz więcej rodzajów działalności w miastach funkcjonuje w godzinach wieczornych i nocnych, tworząc tzw. gospodarkę nocną. Mimo że jej rozwój odczuwalny jest najsilniej w metropoliach, ze względu na zmiany społeczne gospodarka nocna „wkracza” do miast mniejszych, bogatych w dziedzictwo kulturowe. Artykuł ma charakter przeglądowy. Jego celem jest przedstawienie wzajemnych związków gospodarki turystycznej i gospodarki nocnej, a także ich implikacji w zakresie zarządzania rozwojem turystyki kulturowej w miastach.

Wprowadzenie

Współczesnym wyrazem rozwoju miast w wymiarze gospodarczym, społecznym i kulturalnym jest ich ekspansja czasowa w obręb nocy (tzw. nokturnalizacja miast). Infrastruktura i środowisko miejskie, stworzone i rozwijane w celu ułatwienia i przyspieszenia spotkań i wymiany handlowej, skrócenia czasu produkcji i dostaw towarów oraz świadczenia usług, a także obsługi administracyjno-prawnej czy kontaktów kulturalnych [Kotkin 2018; Madurowicz 2017], osiągają w gospodarkach rozwiniętych granice potencjału rozwoju przestrzennego [Crary 2015; Gwiazdzinski 2015]. Konsekwencją tego jest zjawisko ekspansji gospodarki nocnej (*night-time economy*), rozumianej jako ogół działalności społecznych i ekonomicznych podejmowanych przez różne podmioty w porze nocnej, która wywiera coraz silniejszy wpływ na współczesną strukturę funkcjonalną miast i jest coraz powszechniej dostrzegalna w przestrzeni miejskiej [por. Roberts, Elbdrige 2009].

Gospodarka nocna nie stanowi odrębnego elementu składowego systemu gospodarki miejskiej. Działalność gospodarcza realizowana w porze nocnej przenika przez różne sektory gospodarcze i jest widoczna we wszystkich formach aktywności człowieka. Gospodarkę nocną wyodrębnia się najczęściej w oparciu o kryterium czasowe [Shaw 2018]. Stosowane są różne przedziały czasowe dla określenia granic gospodarki nocnej. Najczęściej przyjmuje się, że pora nocna zawiera się w przedziale czasowym pomiędzy 21:00 lub 22:00 a 6:00-7:00 [por. Gwiazdzinski 2017a,b]. Granice te mają jednak dość umowny charakter i w odniesieniu do poszczególnych państw mogą się znacząco różnić.

Istotnym elementem gospodarki nocnej miast staje się sfera „nocnej konsumpcji wolnoczasowej”, która coraz w coraz większym zakresie jest składową oferty kulturowej miast [Zukin 2009]. Dotyczy to zarówno dużych, finansowanych bezpośrednio z budżetów publicznych obiektów i wydarzeń, jak i mikroformatowych inicjatyw z pogranicza sztuki kultury wysokiej, awangardowego stylu życia kręgów artystycznych oraz sztuki ulicznej. Coraz więcej rodzajów działalności tworzących rdzeń oferty kulturowej miast - jak usługi przewodnickie, kina i teatry, muzea i galerie, biblioteki uniwersyteckie, kluby muzyczne, sale

koncertowe, klubokawiarnie, kluby taneczne, restauracje, puby i winiarnie - funkcjonuje w godzinach wieczornych i nocnych. W nocy aktywne są także tzw. branże artystyczne i kreatywne, wpływające bezpośrednio na współczesny profil kulturowy miast. Tworzą one tzw. atmosferę miasta, którą wykorzystuje się jako nośnik wizerunku oraz element kapitału marki miasta [Lloyd 2010]. Władze coraz większej liczby miast – jak Amsterdam, Tuluza, Rotterdam, Berlin, Londyn czy Nowy Jork – postrzegają gospodarkę nocną jako istotny zasób budujący pozycję konkurencyjną tych miast. Noc staje się symbolem wykorzystywanym w promocji miasta na zewnątrz, nie tylko na rynku turystycznym, ale także w sferze biznesu [por. Bianchini 1995; Polko 2012].

Gospodarka nocna, a szczególnie jej część związana z konsumpcją czasu wolnego, stanowi istotne wyzwanie dla sfery zarządzania i polityk miejskich: społecznej, gospodarczej (głównie turystycznej) oraz kulturalnej. Można wskazać trzy tego powody. Po pierwsze, gospodarka nocna generuje koszty zewnętrzne odczuwane przez mieszkańców, będące bezpośrednią przyczyną interwencji publicznej. Po drugie, stwarza ona nowe możliwości wzrostu gospodarczego, szczególnie w zakresie rozwoju sfery konsumpcji kultury oraz usług czasu wolnego, a także w zakresie kształtowania atrakcyjnego wizerunku dla turystów i innych „odwiedzających zewnętrznych”. Po trzecie, proces nokturnalizacji miasta wymaga bezpośredniego wsparcia publicznego w zakresie rozwoju jej kreatywnej części, reprezentowanej przede wszystkim przez kulturę masową (w tym branżę muzyczno-rozrywkową), by rodził nowe wartości i zjawiska o pozytywnym znaczeniu dla sfery kulturalnej.

Celem artykułu jest przedstawienie wzajemnych relacji pomiędzy rozwojem gospodarki nocnej, charakterystycznym dla współczesnych miast świata zachodniego a rozwojem turystyki kulturowej w miastach. Autorzy podejmą próbę wskazania pozytywnych i negatywnych związków tych dwóch, przenikających się dość istotnie, sfer życia miasta. Artykuł ma charakter przeglądowy. Rozważania oparto na kwerendzie krajowej i zagranicznej literatury naukowej oraz prasy branżowej z zakresu turystyki, zarządzania miastem oraz gospodarki przestrzennej.

Uwarunkowania i kierunki rozwoju gospodarki nocnej w miastach atrakcyjnych kulturowo

Wpływ nokturnalizacji miast na ewolucję turystyki kulturowej należy rozpatrywać w kontekście dwóch konwergentnych procesów: ogólnych zmian w funkcjonowaniu współczesnej gospodarki i społeczeństwa oraz zmian zachodzących w sferze struktury popytu turystycznego i konsumpcji kultury w miastach.

W najszerszej perspektywie powstanie i rozwój gospodarki nocnej należy postrzegać jako przejaw urbanizacji oraz metropolizacji. Przyjmuje się, że wzrostowi liczby i wielkości miast w wymiarze demograficznym, gospodarczym i infrastrukturalnym towarzyszą zmiany społeczne i kulturowe, które oddziałują przede wszystkim na płaszczyznę przestrzenną [Budner 2011]. Miasta o charakterze metropolitalnym rozlewają się poza granice administracyjne, czemu towarzyszą problemy komunikacyjno-transportowe, zwiększenie kosztów świadczenia usług publicznych oraz nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych [Grochowski 2011; Komisja Europejska 2011]. Zgodnie z logiką wzrostu logistycznego, zarówno ekspansja przestrzenna, jak i zmiany w użytkowaniu przestrzeni wewnątrz miast mają ograniczony charakter. Reakcją na istnienie fizycznych granic wzrostu staje się ich ekspansja czasowa. W odróżnieniu od ekspansji przestrzennej, zdominowanej przede wszystkim przez funkcję mieszkaniową oraz przemysłową, ekspansja czasowa dotyczy sfery handlu oraz usług, przede wszystkim rynkowych, ale w coraz większej mierze także usług publicznych i społecznych. Ekspansję czasową napędzają zmiany w użytkowaniu przestrzeni

w centrach miast, w których w ramach procesu rewitalizacji [Di Giovine 2009; Włodarczyk 2011] zdegradowane budynki przemysłowe, funkcjonujące w przeszłości przede wszystkim w rytmie dnia, zostają przekształcone w instytucje kultury, galerie sztuki, kluby rozrywkowe, miejsca spotkań towarzyskich i hale widowiskowe, koncentrujące działalność w godzinach popołudniowych, wieczornych i nocnych.

Równoległe do procesu powstawania gospodarki nocnej obserwuje się ewolucję funkcji turystycznej miast, stanowiącej reakcję na zmiany, które dokonują się w systemie wartości człowieka, organizacji życia i modelu konsumpcji [Faracik, Kurek, Mika, Pawlusiński 2015]. Przesunięcie akcentu z poznawania miasta na jego konsumowanie wiąże się ze zmianą postaw i zachowań turystycznych. W odniesieniu do turystyki miejskiej wskazać należy na co najmniej dwie kwestie.

Pierwszą z nich jest zmiana w strukturze motywacji turysty miejskiego. Choć w przypadku miast historycznych poznawanie dziedzictwa kulturowego nadal stanowi ważny czynnik podejmowania podróży, to jednak coraz częściej obserwuje się, że staje się ono jedynie areną bardziej różnorodnych i złożonych zachowań podejmowanych w czasie wolnym [Buczowska 2014; Kaczmarek, Kaczmarek 2009; Maitland 2010; Mika 2011; Mikos v.Rohrscheidt 2010]. W literaturze przedmiotu zachowania te określa się mianem miejskiej turystyki rekreacyjnej [Faracik i in. 2015]. Jak podaje M. Mika [2011], rekreacja miejska przejawia się w różnych formach aktywności przyjezdnych, ukierunkowanych na regenerację sił fizycznych i psychicznych, a wynikających z potrzeby czasowego opuszczenia codziennego środowiska życia. Jej głównym celem są rozrywka i osiągnięcie przyjemności, które mogą dokonywać się zarówno poprzez spacer po mieście, zwłaszcza w tych fragmentach miasta, które odznaczają się największymi pozytywnymi bodźcami estetycznymi, a także spotkania towarzyskie w kawiarniach, restauracjach i pubach czy dokonywanie zakupów w przestrzeniach nowych centrów handlowych, jak i poprzez podejmowanie aktywności rekreacyjno-sportowej w przestrzeni miasta (np. przyjazd w celu uczestnictwa w maratonie, korzystania z urządzeń sportowo-rekreacyjnych – np. park wodny itp.). Nowa rekreacja miejska nie wyklucza wcześniejszych form aktywności związanych z poznawaniem przejawów tzw. kultury wysokiej – m.in. zwiedzaniem zabytków i muzeów, uczestnictwem w wydarzeniach kulturalnych itd., a wręcz przeciwnie, stanowi jej uzupełnienie. Zachowania te odpowiadają najlepiej aktywności tzw. turystów kultury popularnej wyróżnionych jako ostatni typ turystów kulturowych według M. Smith [2003]. Biorąc pod uwagę skalę zmian można zaryzykować stwierdzenie, że nowa rekreacja miejska ma o wiele silniejszy efekt komercyjny niż tradycyjnie rozumiana turystyka kulturowa [Gaworecki 2010; Mikos v.Rohrscheidt 2010] – szczególnie w znaczeniu aktywności turystów motywowanych kulturowo oraz zainteresowanych kulturowo [Nahrstedt 1997, za: Mikos v.Rohrscheidt 2016] – ma coraz większe znaczenie w przestrzeni miast.

Drugą kwestią istotną z punktu widzenia rozwoju turystyki w miastach jest zacieranie się granicy pomiędzy potrzebami i aktywnością turystów odwiedzających miasto oraz mieszkańcami miasta [Clark 2004; Derek 2011, 2013; Judd 2003; Kowalczyk 2005; Maitland 2010, 2013]. Pytanie, które postawił M. Madurowicz [2008], o to kto jest turystą w mieście, wydaje się w dzisiejszych czasach nad wyraz aktualne. Miejsca, usługi i wydarzenia, które kiedyś postrzegano głównie przez pryzmat turystów stają się celem i obiektem zainteresowania ze strony mieszkańców. Zgodnie z przytoczoną przez J. Kotusa i in. [2015] koncepcją przeciwstruktur pojawienie się w mieście określonych obszarów, miejsc i obiektów prowokuje także wśród mieszkańców inne niż w codzienności style życia, aktywności i schematy integracyjne. Tak więc przedstawione zmiany po stronie popytu turystycznego związane z tym procesy dostosowawcze w ramach systemu podaży turystycznej mogą istotnie wpływać na zachowania wolnoczasowe mieszkańców, zakładając m.in. ich kopiowanie.

Rosnący popyt na spędzanie czasu wolnego w porze nocnej w przestrzeni miasta jest w dużej mierze skutkiem „galopującej” turystyfikacji miast [van Liempt, van Aalst,

Schwanen 2015]. Z punktu widzenia turystyki kulturowej możemy mówić o trzech głównych aspektach nokturnalizacji miasta turystycznego.

Pierwszy z nich wiąże się ze zmianą filozofii udostępniania dziedzictwa kulturowego szerokim masom odbiorców. Zmiana ta wiązała się z poszukiwaniem dróg popularyzacji dziedzictwa wśród nowych jej odbiorców, przy jednoczesnym założeniu ożywienia miasta nocą, zwłaszcza ich części centralnych. W okresie industrialnym miasta zamierały w porze wieczornej, dotyczyło to centrów miast, które były opuszczane po godzinach pracy. Zamierały wówczas także sklepy, placówki usługowe, a także często życie kulturalne. Oferta kulturalna miasta nocą przez długi okres czasu ograniczała się do działalności punktowych placówek kulturalnych – jak teatry, kina, które ze względu na swoją specyfikę kierowały ofertę do odbiorców we wczesnych godzinach wieczornych. Od lat 90. XX wieku obserwowany jest trend nazywany festiwalizacją miast [Cudny 2016; Richards 2017a, 2017b]. Festiwale przyciągają do miasta rzesze odwiedzających, z których część zostaje na dłużej, przez co wpływa pozytywnie na rozwój lokalnej gospodarki turystycznej. Oferta wydarzeń kulturalnych i kulturalno-rozrywkowych o charakterze plenerowym, głównie w porze wieczornej i nocnej kierowana jest nie do wybrańców, a do odbiorcy masowego. Niektóre z wydarzeń kulturalnych uzyskują światową renomę stając się marką samą w sobie. W przestrzeni miasta wydarzenia te lokalizowane są początkowo w centralnych punktach miasta – jak rynki, place miejskie. Miało to umożliwić gościom zaprezentowanie najbardziej wartościowych kwartałów miasta. Tendencja do lokalizacji tego typu wydarzeń w centrach miast utrzymała się do dzisiaj w wielu miastach europejskich. Jednak w niektórych obserwuje się także działania na rzecz rozpraszania tych wydarzeń w przestrzeni miasta, co rozumie się jako środek deglomeracji ruchu turystycznego, popularyzacji nowych dzielnic, a także ukłon w stronę mieszkańców, którzy równie pozytywnie odbierają te wydarzenia, jak i goście zewnątrz. Dla przykładu wiedeńska impreza sylwestrowa od lat polega na organizacji wydarzeń muzycznych i kulturalnych w kilku punktach miasta, aby biorący w niej udział mogli wędrować z jednego punktu do kolejnego w ciągu całej nocy. Obok tradycyjnie związanych z porą wieczorną i nocną instytucji życia kulturalnego, jak teatry, teatry muzyczne lub kina następuje wydłużanie godzin otwarcia takich placówek kulturalnych, jak galerie wystawiennicze, muzea czy biblioteki. Pierwszym krokiem do tych zmian była organizacja nocy muzeów, zapoczątkowana w końcu lat 90. XX wieku w Berlinie, a obecnie znana pod nazwą Europejskiej Nocy Muzeów w niemal wszystkich największych i średniej wielkości miastach Europy, a także Polski. Niektóre z miast znacznie poszerzyły swoją ofertę w tym zakresie. Dla przykładu Kraków, obok nocy muzeów, organizuje corocznie kilka podobnych wydarzeń w roku. Są to Noc Teatrów i Noc Muzyki (czerwiec), Noc Jazzu (lipiec), Noc Cracovia Sacra (sierpień), Noc Poezji (październik).

Po drugie, nokturnalizacji miasta sprzyja coraz powszechniejszy i rozbudowany system nocnego oświetlenia miasta [Crary 2015; Enderson 2015; Pottharst, Könecke 2013]. Razem z barwnymi iluminacjami obiektów zabytkowych czy terenów o dużych wartościach krajobrazowych, a także oświetleniem poszczególnych ciągów pieszej komunikacji w mieście, które tworzą sieć potencjalnych szlaków wędrówek nocnych po mieście, umożliwiając odwiedzającym poznawanie jego atrakcji na nowo, w nowym ujęciu wizualnym. Oświetlane są nie tylko centralne części miasta historycznego, ale także monumentalne budowle – często symbole miast, jak i tereny o charakterze spacerowym [Pottharst, Könecke 2013]. Oświetlenie sztuczne sprzyja nie tylko wzrostowi popularności nocnych wędrówek pieszych po różnych kwartałach miasta, ale działa także pobudzająco na uprawianie aktywności sportowej. W przestrzeni miasta pojawiają się tereny rekreacyjne dostępne także po zmroku. W wielu miastach, w celu wydłużenia pobytów turystycznych o kolejne noce, organizowane są tzw. mikroeventy lub cykliczne eventy wieczorne, mające najczęściej formę widowisk typu światło-dźwięk [Mikos v.Rohrscheidt 2010, 2011a, 2011b]. W przypadku niektórych miast – np. Barcelony – staje się to elementem wizerunku miasta.

Należy jednak wskazać na negatywne aspekty, takie jak problemy zdrowotne mieszkańców, deregulacja ekosystemów miejskich oraz utrata oryginalnego dziedzictwa kulturowego miasta [Pottharst, Könecke 2013].

Po trzecie, nokturnalizacja miast objawia się w fakcie zwiększania liczby podmiotów usługowych dostępnych do późnych godzin nocnych. W dużej mierze jest to efektem naśladownictwa strategii rynkowych przyjętych przez konkurencyjne podmioty, działające w bezpośrednim sąsiedztwie. Obok klubów muzycznych swoją działalność na noc rozszerzają masowo puby, kawiarnie, restauracje. W działalność te wpisują się także centra i miejskie kwartały handlowe, oferując produkt bazujący na połączeniu zakupów z różnorodną ofertą rozrywkową. Pojawiły się także specjalistyczne produkty bezpośrednio związane z nocą – jak zwiedzanie miasta z przewodnikiem w porze nocnej, spacerzy nocne itd. [Mikos v.Rohrscheidt 2010, 2011a].

Zasadnicze pytanie brzmi: w jaki sposób jest powiązany trzon turystyki kulturowej – czyli dziedzictwo kulturowe [w jego materialnej i niematerialnej formie] będące przedmiotem zainteresowania turystów – z ofertą nocną miasta. W celu określenia wzajemnych związków wykorzystano koncepcję potencjału turystyczno-kulturowego A. Mikos v.Rohrscheidt [2010], opracowaną na użytek waloryzacji polskich powiatów. Wyróżnione przez autora cztery podstawowe kategorie składowe potencjału: a) potencjalne cele turystyki kulturowej, b) elementy obsługi turystycznej, c) pozostała oferta czasu wolnego, d) inne czynniki wspierające powiązane z możliwościami wykorzystania tych elementów do budowy oferty wolnoczasowej miasta nocą. Przyjęto trzystopniową skalę siły tych relacji: istotny, częściowy oraz znikomy, wynikającą z dużej, umiarkowanej lub niskiej możliwości ich wykorzystania. Informacje zamieszczone w tabeli 1 pozwalają wnioskować o nierównomiernej, aczkolwiek relatywnie wysokiej sile związków składników oferty turystyki kulturowej miasta z ofertą jego życia nocnego. Zjawiska te przenikają się wzajemnie, można przyjąć, że ich integracja będzie w przyszłości postępować. Biorąc pod uwagę zarówno dynamikę rozwoju sfery konsumpcji czasu wolnego, jak i skalę efektów ubocznych tego zjawiska, procesowi temu powinna towarzyszyć wymiana doświadczeń z zakresu zarządzania obiema sferami.

Tab. 1. Wykorzystanie elementów potencjału turystyczno-kulturowego miasta jako składników nocnej oferty czasu wolnego.

Duże wykorzystanie [silny wzajemny związek]	Umiarkowane wykorzystania [częściowy związek]	Znikome wykorzystanie [słaby związek]
<ul style="list-style-type: none"> • Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne [np. średniowieczny cenny zespół urbanistyczny z rynkiem i ulicami, zachowany w znacznej części lub inny cenny zespół urbanistyczny] • Eventy kulturowe • Budowle współczesne • Instytucje kultury • Infrastruktura turystyczna • Infrastruktura komunikacyjna 	<ul style="list-style-type: none"> • Obiekty militarne • Budowle historyczne i monumenty • Muzea i wystawy • Informacja turystyczna • Atrakcje krajobrazowe • Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna • Oferta turystyki zdrowotnej • Oferta zakupowa [shopping] • 	<ul style="list-style-type: none"> • Obiekty sakralne • Zamki i pałace • Cmentarze historyczne • Pojedyncze dzieła sztuki • Funkcjonujące zakłady przemysłowe • Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza • Szlaki kulturowe • Instytucje w regionie • Oferta turystyki biznesowej w regionie

Opracowanie własne na podstawie: Mikos von Rohrscheidt [2010, ss. 447-472]

Inną równie istotną kwestią jest charakterystyka odbiorcy życia nocnego w mieście. D. Campo i B. Ryan [2008] w oparciu o kryterium zachowań i potrzeb ludzkich wyodrębnili trzy główne grupy odbiorców rozrywkowej oferty nocnej miasta i związany z tym zestaw

produktów. Zauważyć należy, że klasyfikacja ta idzie w poprzek klasycznej linii podziału użytkowników miasta na mieszkańców i turystów, kładąc akcent na rangę zasobu kulturowego i formę konsumpcji kultury. Pierwszą grupę produktów wiąże z korzystaniem z wyrafinowanych form kultury (*sophisticated entertainment*). Jej oferentami są renomowane instytucje kultury, jak teatry, filharmonie, galerie sztuki, muzea i inne. Druga grupa obejmuje tzw. usługi o charakterze ekskluzywnym, jak kasyna, kluby nocne itd. (*high-end entertainment*) skierowane do wąskiej grupy zamożnych odbiorców korporacyjnych, głównie przedstawicieli świata biznesu. Cechą tych podmiotów często jest działalność na zasadach ekonomii klubowej [por. McNutt 2000; Pawlicz 2012]. Trzecią grupę tworzą usługi związane z masową rozrywką (*middlebrow partying*): puby, wyszynki, pijalnie alkoholi, lokalne [funkcjonujące poza sieciami gastronomicznymi] kawiarnie i restauracje oraz obiekty mobilnej gastronomii, kluby taneczne, salony gier, salony tatuażu. Często skupiają się one w strefach zbiorowej konsumpcji oraz spotkań, zlokalizowanych w niezrewitalizowanych budynkach lub zespołach przemysłowych czy miejsca spotkań na wolnym powietrzu. Te nowe przestrzenie w mieście D. Campo i B. Ryan [2008] określają mianem stref nowego życia rozrywkowego miasta (*new entertainment zones*). Jak podają cytowani autorzy, obecnie życie nocne miasta jest bardziej proste, nie wymaga przestrzegania sztywnych reguł i zwyczajów i nie wiąże się z koniecznością dużych wydatków finansowych, natomiast przewyższa znacznie skalą inne formy rekreacji nocnej w mieście. Odbiorcami tej oferty są głównie młodzi ludzie, w dużej mierze turyści oraz studenci, w tym studenci międzynarodowi. Zestaw ich zachowań dalece odbiega od aktywności, którą można nazwać kulturową, a także od wizerunku gospodarki nocnej opartej na kreatywności, wyrafinowaniu i bezpieczeństwie, który chciałyby promować władze miast. Szczególnie uciążliwe są wędrówki pomiędzy pubami (*pub crawling*), które polegają na przemieszczaniu się pomiędzy jednym a drugim lokalem w późnych godzinach nocnych w celu konsumpcji alkoholu w każdym z nich [Roberts, Townshend 2013].

Należy dodać, że klasyfikacji nakreślonej przed dekadą przez D. Campo'ego i B. Ryana [2008] wymykają się aktywności wolnoczasowe polegające na łączeniu zorganizowanej, sformatowanej nocnej rozrywki z kulturą. Specjalizują się w tym klubokawiarnie, puby oraz tymczasowe miejsca spotkań na wolnym powietrzu [tzw. targi towarzyskie, plaże miejskie itp.] oferujące program kulturalny, obejmujący wszelkie formy koncertów muzyki na żywo oraz setów didżejskich, pokazów filmowych, wystaw sztuki współczesnej, teatrów alternatywnych, pokazów artystycznych oraz wystaw spotkań autorsko-dyskusyjnych. Aktywność ta ma naturę hybrydową, ponieważ sytuuje się między uczestnictwem w kulturze wysokiej a masową rozrywką, natomiast obiekty i przestrzenie, w których się realizuje, mają charakter wielofunkcyjny. Ze względu na zmiany społeczne poszerzył się także profil wiekowy odbiorcy tych usług, ponieważ objął grupę do ok. 40-45 roku życia.

Konsekwencje rozwoju gospodarki nocnej

Sfera nocnej konsumpcji rozrywki jest najbardziej problemowym zagadnieniem związanym z rozwojem gospodarki nocnej w miastach. Zdaniem L. Gwiazdzinskiego [2015], system ją kształtujący jest określony przez liczne granice, które, co istotne, są sukcesywnie przesuwane, oraz konflikty wywoływane przez te zmiany. Warto podkreślić, że wiele konfliktów nie wynika bezpośrednio z samego faktu rozwoju sfery nocnej konsumpcji, ale stopniowego zawłaszczania przez nią przestrzeni publicznej oraz pory dziennej [Füller i in. 2018; Nofre, Giordano i in. 2018]. Problemem mającym ekonomiczną naturę jest znany ze świata makroekonomii [Stiglitz 2010] oraz rozwoju miejskiej turystyki kulturowej [por. Russo 2002; v.der Borg 1991] proces prywatyzacji zysków przy jednoczesnym

uspolecznieniu strat wynikających z ekspansji komercyjnej sfery nocnej konsumpcji rozrywki.

Pierwszym obszarem problemowym rozwoju gospodarki nocnej, na którą zaczęli zwracać uwagę badacze, była macdonaldyzacja zjawiska, wynikająca z ekspansywnej działalności sieci gastronomicznych i rozrywkowych, a przejawiająca się w standaryzacji konsumpcji oraz marginalizacji lokalnych, alternatywnych lokali [Chatterton, Hollands 2003].

Dalszy wzrost rozmiarów oraz intensyfikacja nocnej konsumpcji miast spowodował nasilenie negatywnych zjawisk jej towarzyszących, które mają charakter kosztów zewnętrznych. Na podstawie przeglądu literatury można je usystematyzować w następujący sposób:

- zakłócanie ciszy nocnej przez muzykę odtwarzaną z wielu źródeł, głośne rozmowy, krzyki oraz śpiewy klubowiczów i przechodniów, hałas generowany przez urządzenia (np. wentylatory, klimatyzatory) i pojazdy (samochody osobowe, komunikacja publiczna, pojazdy sprzątające);
- wzrost zanieczyszczenia przestrzeni publicznej (butelki, opakowania, papierosy, resztki jedzenia itp.);
- uciążliwe lub nieznosne zapachy będące efektem działalności gastronomicznej, palenia nikotyny przez osoby spędzające czas na zewnątrz klubów oraz w kawiarnianych ogródkach, tłoku oraz dysfunkcyjnych zachowań ludzkich;
- dysfunkcyjne zachowania, np. grupowe spożywanie mocnego alkoholu w szybkich dawkach (tzw. szotów), publiczne zażywanie narkotyków, publiczne oddawanie moczu oraz wymiotowanie, sprzeczkę i bijatyki;
- zjawiska o charakterze nielegalnym i przestępczym, w tym prostytutka, handel używkami i narkotykami, wandalizm, słowna i fizyczna przemoc seksualna, kradzieże i rozboje itp.;
- zwiększenie liczby zdarzeń i wypadków spowodowanych przez osoby wracające do domów lub obiektów noclegowych.

Badacze gospodarki nocnej [Schwanen, v.Aalst, Brands, Timan 2012; v.Liempt, v.Aalst, Schwanen 2015] widzą w niej także nowe źródło wykluczenia społecznego ze względu na klasę społeczną, pochodzenie oraz wiek, realizowane poprzez stosowanie wysokich cen i wymagających zasad wstępu do klubów, systemy karnetów dla klubowiczów i inne techniki marketingowe, a także nieformalne zasady odnośnie wyglądu i zachowania. W średnim i długim okresie rozwój nocnej konsumpcji prowadzi do umiędzynarodowienia i odmłodzenia struktury klientów lokalnych barów i restauracji, wzrostu cen nieruchomości i czynszów, zmian w strukturze usługowej i handlowej ulic i kwartałów, rozwoju nowych obiektów noclegowych o formalnym i nieformalnym statusie, wypierania stałych mieszkańców przez napływ nowych mieszkańców upowszechniających nowy, kosmopolityczny życia. Te zmiany są składowymi gentryfikacji.

Konstelacja interesów gospodarczych, stale rosnących wymagań konsumentów w zakresie konsumpcji czasu wolnego w porze nocnej, konfliktów społecznych wywoływanych przy okazji jej rozwoju oraz niskich zdolności i elastyczności administracji publicznej sprawia, że gospodarka nocna staje się obecnie najbardziej wymagającym obszarem interwencji publicznej oraz współzrządzenia miastem [Füller i in. 2018]. Skomplikowanie tego wyzwania wymaga jednoczesnego zastosowania działań interwencyjnych [prawnych oraz partycypacyjnych], zdecydowanych impulsów rozwojowych oraz mechanizmów koordynacyjnych. Rzadko udaje się te trzy sfery połączyć, czego wynikiem jest podejmowanie niezintegrowanych ze sobą, a często sprzecznych decyzji i działań [Füller i in. 2018].

Warunkiem prowadzenia skutecznej polityki rozwojowej w stosunku do gospodarki nocnej jest właściwe podejście do efektów zewnętrznych przez nią generowanych, które jest dotknięte potrójnym problemem marginalizacji. Pierwszy polega na marginalizacji

przestrzennej, drugi na marginalizacji podmiotowej, trzeci zaś wynika z marginalizacji politycznej.

Pierwszy rodzaj marginalizacji polega na nierozpoznananiu przestrzennego rozkładu korzyści i kosztów generowanych przez rozwój nocnej oferty miejskiej. Jak podkreślają Füller i inni [2018], częstą reakcją władz miejskich jest ograniczanie problemów do konkretnych dzielnic, ulic i obiektów [Füller i in. 2018; Nofre i in. 2017; Nofre i in. 2018]. Jest to błędna taktyka, ponieważ, jak zauważają Nofre i in. [2018], miejsca te tworzą sieć, w której poruszają się nocni konsumenci czasu wolnego, a ponadto, jak podkreślają Füller i in. [2018], stoi to w sprzeczności z logiką korzyści publicznych, które dotyczą wszystkich mieszkańców, a nie tylko tych, którzy są narażeni na koszty. W efekcie przestrzenie i obiekty, które odczuwają negatywne aspekty nokturnalizacji miasta cierpią podwójnie: jako miejsca dotknięte problemem oraz jako miejsca, w stosunku do których należy podjąć niestandardowe działania w warunkach rosnących wpływów budżetowych. W takich okolicznościach trudno jest radnym dzielnicowym lub przedstawicielom wspólnot sąsiedzkich uzyskać wsparcie instytucjonalne, nie mówiąc już o finansowym.

Drugim problemem jest zawężenie przyczyn kosztów i konfliktów do istnienia określonej grupy konsumentów oferty nocnej miasta, którzy je mają generować. Najczęściej wskazywaną grupą są młodzi konsumenci, w tym zagraniczni oraz krajowi studenci oraz tzw. turyści-impresowicze [Nofre i in. 2017; Nofre i in. 2018; Nofre i in. 2018; Roberts, Townshend 2013]. Ich wizerunkowi przeciwstawia się wyidealizowany profil turysty motywowanego kulturowo [Nahrstedt 1997, za: Mikos v.Rohrscheidt 2010], który po wizycie w operze udaje się na nocny odpoczynek do hotelu. W ten sposób działania ukierunkowane są na walkę z określonym segmentem odbiorców, które *de facto* – jak udowadniają badania przeprowadzone w Berlinie [Füller i in. 2018], które można dostrzec również w przypadku Krakowa – stanowią tylko część szerokiego wachlarza użytkowników nocnego miasta, obok turystów motywowanych kulturowo oraz innych typów odwiedzających, a także mieszkańców innych dzielnic, studentów oraz pracowników. Poza tym, utożsamianie problemów związanych z rozwojem gospodarki nocnej wyłącznie z turystyką piwną lub rozrywkową prowadzi do braku możliwości jakiegokolwiek ich rozwiązania niż wprowadzania administracyjnych zakazów oraz kar, ponieważ turyści tego typu przebywają w mieście krótki czas i nie są zorientowani na przyswajanie lekcji etyki.

Marginalizację polityczną należy rozumieć przez pryzmat teorii wyboru publicznego [Gunning 2001]. Polega ona na ograniczaniu działań nie tylko władz samorządowych, ale także aktorów pochodzących z sektora prywatnego, do interwencji, które pozwalają na oddalenie problemu i zastopowaniu negatywnych opinii. W ten sposób dążą one do osiągnięcia zorientowanego rynkowo status-quo. Najczęściej spotykane, aczkolwiek niechętnie podejmowane są działania interwencyjne w formie prawnych regulacji [licencjonowanie, koncesji oraz zakazów i nakazów] oraz wykorzystania techniki w formie monitoringu miejskiego [Roberts, Townshend 2013; v.Liempt 2015; v.Liempt, v.Aalst 2012]. Regulacje formalne pozwalają na kontrolę zjawiska jedynie w wymiarze czasowym – ograniczenia godzin otwarcia lokali lub godzin sprzedaży alkoholu. W wymiarze przestrzennym ich skuteczność jest mniejsza, polega na wyznaczaniu specjalnych stref w miastach o mniejszych rygorach co do konsumpcji alkoholu i ciszy nocnej oraz wprowadzanie bardziej restrykcyjnych przepisów w odniesieniu do innych typów przestrzeni, w tym historycznych centrów miast [Nofre i in. 2018]. W niektórych miastach, jak np. w Lizbonie, wprowadza się zakaz zamiany funkcji gruntów i budynków oraz otwierania nowych restauracji, barów i pubów oraz klubów nocnych w strefach dotkniętych negatywnymi efektami ubocznymi rozwoju nocnej konsumpcji, z czego wyjęte są kawiarnie, herbaciarnie, cukiernie koncentrujące działalność w porze dziennej oraz lokale upowszechniające kulturę opartą na dziedzictwie lokalnym [Nofre i in. 2017]. Często można zaobserwować, że czynione przez administrację miejską działania interwencyjne

w mniejszym zakresie odnoszą się do regulowania zakresu i sposobu korzystania z miasta w czasie wieczornym i nocnym, a w większym do ochrony gospodarki nocnej przed nadmierną interwencją [Füller i in. 2018; Gravari-Barbas, Jacquot 2017; Hobbs, Winlow Hadfield, Lister 2005; Nofre i in. 2017; Nofre, Martins i in. 2018; Nofre, Giordano i in. 2018].

Hobbs i inni [2005] badając wpływ życia nocnego na rozwój przemocy i przestępczości wskazali, że politykę władz miejskich w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa nocnego życia często cechuje hipokryzja. Przejawia się ona na medialnej krytyce indywidualnych przejawów łamania prawa lub przepisów porządkowych oraz zanieczyszczenia przestrzeni publicznej spowodowanych przez amatorów nocnego życia miasta przy jednoczesnym prowadzeniu liberalnej polityki w tym zakresie, zapewniając warunki do swobodnej konsumpcji i rozrywki. Przykładem są nie tylko miasta brytyjskie, ale także Berlin, w którym do 2010 roku obowiązywał jedynie uproszczony system licencjonowania barów i pubów oraz łagodne egzekwowanie obowiązujących przepisów prawnych dotyczących korzystania przez przedsiębiorców z przestrzeni publicznej, np. przez zastawianie chodników stolikami i miejscami konsumpcyjnymi [Füller i in. 2018].

To liberalne podejście jest sprzeczne z domaganiem się przez mieszkańców rygorystycznego egzekwowania istniejących rozporządzeń. Nofre i inni [2017, 2018], analizując przykład ekspansji gospodarki nocnej w Lizbonie stwierdzają, że była ona wynikiem niejawnego lub jawnego wspierania jej rozwoju przez władze miasta, ukierunkowanego na wzrost dochodów budżetowych lub przyspieszenie rewitalizacji zdegradowanych obszarów miasta. Magistrat wspierał gospodarkę nocną powstrzymując się od formalnych regulacji negatywnych zjawisk mających miejsce w przestrzeni publicznej, wydając kolejne licencje na prowadzenie pubów oraz punktów sprzedaży alkoholu, przekształcając ulice w deptaki oraz parkingi w place miejskie, a także jawnie wspierając kontrowersyjne wydarzenia rozrywkowe rodzaju festiwalu piwa lub komercyjnych imprez rozrywkowych organizowanych w dzielnicach, w których rozwój nocnej konsumpcji osiągał kontrowersyjne rozmiary. Z kolei negatywne konsekwencje turystyfikacji oraz nokturnalizacji nadmorskiej dzielnicy La Barceloneta wynikają głównie z początkowo konsekwentnie prowadzonej polityki przestrzennej miasta ukierunkowanej na przyciągnięcie kapitału zewnętrznego, a następnie braku harmonizacji surowego prawa lokalnego z liberalnymi decyzjami władz regionalnych oraz krajowych [Nofre, Giordano i in. 2018]. Mechanizm marginalizacji politycznej problemów generowanych przez gospodarkę nocną można zaobserwować także w odniesieniu do podmiotów prywatnych. W angielskich i walijskich miastach producenci i sprzedawcy lokalnych alkoholi wykorzystywali fakt partycypacji finansowej w programach lub obszarach społecznej odpowiedzialności biznesu do uzyskiwania liberalnej postawy władz miejskich w stosowaniu przez formalno-prawnych instrumentów kontroli miejsc spożywania alkoholu w przestrzeni publicznej [Hadfield, Measham 2015].

Opisane powyżej uwarunkowania funkcjonowania gospodarki nocnej oraz ograniczona działalność władz miejskich na rzecz jej koordynacji i wsparcia przyczyniły się do zjawiska samoregulacji. Polega ona na przejęciu inicjatywy w zakresie współrzędzenia tą sferą przez podmioty tworzące rdzeń nocnej oferty konsumpcyjno-rozrywkowej. W ten sposób gospodarka nocna staje się sferą powstawania innowacji organizacyjnych oraz procesowych [por. Hjalager 2010] w obszarze zarządzania miastem, która może mieć wpływ na sferę zarządzania rozwojem turystyki kulturowej.

Nocny burmistrz

Gospodarka nocna stanowi sferę tworzenia „miękkich”, autonomicznych form współzrządzenia (*governance*), wykorzystujących kreatywny składnik jej oferty i ukierunkowanych na minimalizację przez branżę nocną zakresu samodzielnej interwencji administracji samorządowej w rozwiązywanie konfliktów wynikających z rozwoju nocnej konsumpcji i wykorzystywania przestrzeni publicznej w nocnym czasie. Największą z nich jest powoływanie w wielu miastach o wysokim stopniu rozwoju gospodarki nocnej, a przede wszystkim jej konsumpcyjno-rozrywkowego rdzenia, tzw. burmistrzów nocnych (*night mayors*).

Instytucja burmistrza nocnego ma rodowód europejski, ale rozpowszechniła się w wymiarze globalnym. Pierwszego burmistrza powołano pod koniec lat 70. XX w. w Rotterdamie, jednak pierwszy nowożytnym nocnym burmistrzem miasta został Mirik Milan w Amsterdamie w 2003 roku, wybrany później w sposób przypominający wybory demokratyczne w 2012 roku. Następnie, nocni burmistrzowie zaczęli funkcjonować m.in. w Groningen [2011], Paryżu [2013], Nantes, Tuluzie, Pittsburgu [2014], Londynie [2016], Orlando, Iowa City, Seattle, Austin, Fort Lauderdale, San Francisco [2017], Nowym Jorku, Vancouver [2018], a w najbliższym czasie w Toronto i Waszyngtonie [Boudet 2013; Delgadillo 2017; Feuer 2018; Gausserand 2014; Mount 2015; O’Sullivan 2017b; Peters 2016; Razaq 2016; Zaveri 2018].

Burmistrzów nocnych można określić jako menedżerów odpowiadających za działalność nocną miasta, których misją jest poprawa relacji między przedsiębiorcami tworzącymi ofertę nocną miasta z mieszkańcami oraz administracją publiczną. Ich działalność w przestrzeni gospodarczej zmienia sposób postrzegania gospodarki nocnej przez administrację oraz opinię publiczną [O’Sullivan 2017a]. Po pierwsze, zyskuje ona „twarz” i „głos”, znane z imienia i nazwiska, ponieważ burmistrzowie nocni stają się przedstawicielami nocnych usługodawców. Współpracują oni z władzami lokalnymi na rzecz możliwie harmonijnego i zrównoważonego rozwoju życia nocnego miasta, czego elementem jest łagodzenie negatywnych skutków konsumpcji nocnej. Po drugie, nocni burmistrzowie są ambasadorami branż tworzących ofertę nocną miast, tworząc mechanizmy wsparcia działalności klubów i lokali działających w nocy, a poprzez to wzmacniając nocną ofertę kulturową miasta. Po trzecie, nocni burmistrzowie działają jako adwokaci gospodarki nocnej, broniąc ją przed wprowadzaniem kolejnych obostrzeń, będących często nieprzemyślaną reakcją administracji na skargi mieszkańców. Istotne są także kompetencje burmistrzów w zakresie zarządzania konfliktami [Chausson 2015], jakie eskalują się między mieszkańcami a branżą nocną. Wbrew nazwie, burmistrzowie nocni pracują w ciągu dnia, gdy podejmowane są kluczowe decyzje dotyczące obszarów wsparcia lub ograniczania gospodarki nocnej, a pozostali menedżerowie lub właściciele lokali nocnych muszą odpocząć. Po czwarte, działalność burmistrzów nocnych koncentruje się także na społecznej odpowiedzialności gospodarki nocnej. Polega ona na wykorzystywaniu twórczego oraz liberalnego potencjału kultury nocnej do realizacji idei promowania różnorodności kulturowej i nowych trendów społecznych, poszerzania sfery tolerancji oraz walki z różnymi formami wykluczenia społecznego [O’Sullivan 2017a].

Mimo spersonalizowanej nazwy, sugerującej działalność w formie indywidualnego stanowiska, nocni burmistrzowie nie działają w pojedynkę. Zwykle stoją oni na czele organizacji funkcjonującej najczęściej na zasadzie stowarzyszenia branżowego, skupiającego przedsiębiorstwa tworzące konsumpcyjno-rozrywkowy oraz kulturowy rdzeń nocnej działalności miasta. Funkcjonuje ona najczęściej jako niezależna organizacja pozarządowa, finansowana ze składek członkowskich, dotacji miejskich oraz innych grantów [od szczebla lokalnego po międzynarodowy]. Przykładowo, w Amsterdamie jest to fundacja *Stichting N8BM A'DAM* [<http://nachtburgemeester.amsterdam/english/>, 1.10.2018], której działalność

jest współfinansowana w tej samej wysokości przedsiębiorstwa oraz władze miasta, zatrudniająca 20 osób oraz posiadająca trzyosobowy zarząd mający uprawnienia do podejmowania działalności gospodarczej, pięciosobowy zarząd dyrektorów oraz radę stowarzyszenia działającą społecznie. W Tuluzie funkcjonuje stowarzyszenie *Toulouse Nocturne – Occitanie Nocturne* [<http://toulousenocturne.com>, 1.10.2018], skupiające – podobnie jak w Amsterdamie – podmioty należące do branży kulturalno-rozrywkowej, jednak w odróżnieniu od niego ma zasięg regionalny, obejmujące region administracyjny Oksytania. Także w Genewie właściciele i operatorzy obiektów nocnych (klubów, barów, kafejek, dyskotek, kabaretów oraz niezależnych lokali) utworzyli federację pod nazwą Wielka Rada Nocy [Pieroni 2015]. Alternatywną formą organizacyjną jest powołanie z inicjatywy władz miejskich rady nocnej miasta składającej się z przedstawicieli branży nocnej, sektora publicznego oraz ekspertów, jak ma to miejsce w Paryżu i Nantes, a także Londynie i Nowym Jorku [Boudet 2013; Gravari-Barbas, Jacquot 2017; Feuer 2018; Razaq 2016]. W niektórych miastach funkcjonuje stowarzyszenie branżowe bez ustanowienia burmistrza nocnego. Tak jest w przypadku Berlina, w którym działa autonomiczna instytucja *Club Commission* [www.clubcommission.de, 1.10.2018], oraz wzorującej się na rozwiązaniach berlińskich Warszawie, w której powołano do życia *Komisję Klubową* [www.facebook.com/KomisjaKlubowa, 1.10.2018]. Ponadto, w 2002 roku w 75 miastach holenderskich, w których funkcjonuje dzielnica lub obszar życia nocnego, powołano do życia administracyjno-biznesowe struktury partnerskie zwane *Porozumieniami w zakresie życia nocnego miasta* [v.Liempt 2015].

Istotą działalności nocnych burmistrzów jest pragmatyzm podejmowanych działań na styku sfery gospodarczej, regulacyjnej oraz pozarządowej. Innymi słowy, ich aktywność opiera się na wdrażaniu innowacji procesowych i organizacyjnych. Działania burmistrza nocnego Amsterdamu doprowadziły do decyzji władz miasta dotyczącej pozwolenia klubom muzycznym na prowadzenie działalności w systemie 24 godziny na dobę, ale w ściśle określonej przestrzeni poza ścisłym centrum, dzięki czemu uniknięto problemu hałasu przez duże grupy klubowiczów wracających o czwartej nad ranem po zamknięciu na raz wszystkich lokali. Stworzono trzyletnią strategię wsparcia festiwali i wydarzeń kulturalnych. W ramach jej realizacji w przestrzeni miasta pojawili się nocni wolontariusze (*square hosts*), którzy w pokojowy sposób zwracają uwagę zbyt głośnym imprezowiczom oraz reagują na przejawy agresji. Drukowane są także ulotki i plakaty informujące o potrzebie odpowiedzialnej konsumpcji i zabawy w ciągu nocy. Efektem tych działań jest 25-procentowy spadek wypadków agresji oraz 30-procentowy spadek incydentów łamania ciszy nocnej. Wysiłki burmistrza nocnego doprowadziły także do wprowadzenia wymogu prowadzenia przez kluby nocne różnorodnej działalności kulturalno-rozrywkowej (centrum debat, przestrzenie wystawiennicze, działalność gastronomiczna itp.). Dzięki temu udało się pozyskać od władz miasta dotację na utworzenie tzw. 60 inkubatorów kreatywnych o łącznej powierzchni 170 tys. m², przeznaczonych do pracy twórczej w budynkach poprzemysłowych. W ramach realizacji społecznej odpowiedzialności realizowany jest projekt pod frapującą nazwą *Chicks on a mission*, którego celem jest minimalizacja przemocy słownej i fizycznej wobec kobiet, walka z seksizmem oraz wsparcie zawodowe oraz wzmocnienie ich roli w branży rozrywkowej. Wprowadzono system monitorowania ilości przestrzeni muzycznej dostępnej w mieście pod nazwą *Creative Footprints*. Metodyka opracowana w tym celu jest obecnie wykorzystywana do diagnozy potencjału kulturalnego w Berlinie i Nowym Jorku [<http://creative-footprint.org>, 1.10.2018].

Działania na rzecz wsparcia gospodarki nocnej w Tuluzie rozpoczęły się od opracowania przez burmistrza nocnego „Białej księgi nocy Tuluzy” [<http://toulousenocturne.com/le-livre-blanc-de-la-nuit-de-toulouse/>, 1.10.2018], na potrzeby której przeprowadzono badania społeczne mające na celu identyfikację rodzaju oraz intensywności potrzeb oraz problemów, które zgłaszają mieszkańcy w porze nocnej, zarówno

w odniesieniu do warunków konsumpcji rozrywki i kultury, jak i usług transportowych, zdrowotnych, bezpieczeństwa. Księga zawierała także opis stanu podaży usług nocnych oraz wyniki badań mieszkańców w zakresie oczekiwań w zakresie rozwoju usług kulturalnych, transportowych, zdrowotnych, bezpieczeństwa i innych. Wydanie drugiej edycji raportu zaplanowano na 2018 rok. Ponadto, dzięki naciskowi burmistrza nocnego na władze miasta przystąpiono do opracowywania zintegrowanej polityki nocnego transportu publicznego, dzięki czemu wydłużono godziny pracy transportu publicznego w weekendy do trzeciej w nocy. Działania koncentrują się także na wydłużeniu czasu działalności usług gastronomicznych, wprowadzenia oświetlenia budynków, otwarcia muzeów po godzinie 20:00, a także wprowadzenia nocnego telefonu alarmowego dla uczestników życia nocnego oraz informatora zawierającego wszelkie informacje na temat ryzyka zdrowotnego związanego z nocną rozrywką. W ramach społecznej odpowiedzialności gospodarki nocnej działalność burmistrza koncentruje się na ochronie praw pracowników pracujących na nocnych zmianach oraz upowszechnienia prawa mieszkańców do nocnego miasta na takich samych warunkach, jakie mają dostępne w ciągu dnia. Działania te koncentrują się na szczeblu krajowym oraz międzynarodowym.

Zakończenie

Fenomen nocnego życia miast i ich wpływ na inne sfery ich funkcjonowania stanowią przedmiot coraz intensywniejszej uwagi badaczy, ekspertów i menedżerów administracji miejskiej. Jego istotę można wyrazić w szukaniu kompromisu między prawem do miasta [Lefebvre 1996] a prawem do wypoczynku [“Charter for Leisure” 1972]. Niniejszy artykuł wpisuje się w tą dyskusję, analizując zjawisko w odniesieniu do współczesnej kondycji turystyki kulturowej. Porównanie struktury gospodarki nocnej do kompozycji potencjału turystyczno-kulturowego miasta pozwala stwierdzić, że oba zjawiska są na tyle ze sobą powiązane, że można stwierdzić ich konwergencję. Ponadto, na podstawie pozostałych rozważań można wskazać negatywne i pozytywne aspekty oddziaływania oferty nocnej na stan turystyki kulturowej.

Negatywnym skutkiem rozwoju gospodarki nocnej jest pogłębianie i dynamizacja niemal wszystkich pól konfliktów w turystyce kulturowej wskazanych przez A. Mikos v.Rohrscheidt [2017, s.21–24], mianowicie: mieszkańców z turystami, misji z komercją, interpretacji, dostępności walorów, bezpośredniej konkurencji. Pauperyzacja oferty kulturowej miasta poprzez zwiększanie roli konsumpcji rozrywki w kulturowym doświadczeniu miasta prowadzi nieuchronnie do zmniejszania zaangażowania odbiorców oraz ilości przyswajanych przez nich wiedzy. Forma festiwalizacji oraz zabawy w odniesieniu do pory nocnej jest naturalnym sposobem doświadczenia kulturowego, chociażby ze względu na brak naturalnego światła oraz swobodną atmosferę. Następuje efekt uprzedmiotowienia komponentu kulturowego w ofercie nocnej miast. Ponadto negatywne przejawy nocnej konsumpcji mogą stanowić czynnik zniechęcający część turystów zainteresowanych kulturowo do odwiedzin. Tym samym rośnie udział segmentu turystów przyciąganych kulturowo kosztem segmentu turystów motywowanych kulturowo [por. Mikos v.Rohrscheidt 2016, s. 60]. Wobec braku dokładnych analiz na ten temat można jedynie zaryzykować stwierdzenie, że część turystów ukierunkowanych na nocną konsumpcję rozrywki należy do tych odbiorców wyróżnionych przez K. Buczkowską [2014], którzy jedynie „ocierają się” o kulturę miejsc odwiedzanych, lecz nie są nią w ogóle zainteresowani.

Na ten problem można spojrzeć jednak od innej strony. Nocna rekreacja miejska nie wyklucza form aktywności związanych z poznawaniem przejawów tzw. kultury wysokiej – m.in. zwiedzaniem zabytków i muzeów, uczestnictwem w wydarzeniach kulturalnych itd. – a nawet stanowi jej uzupełnienie. Tym samym rozwój komponentu nocnego jest naturalnym

przejawem rozwoju rynku turystyki kulturowej, polegającym na otwieraniu się na segmenty w coraz mniejszym zakresie i natężeniu związanych z kulturą w wąskim znaczeniu. Turyści motywowani i zainteresowani kulturowo mają możliwość poznania nocnej „twarzy” miejsc i obiektów, które poznali w trakcie dziennego zwiedzenia. Z ekonomicznego punktu widzenia istotną rolę gospodarki nocnej jest skłonienie turystów kulturowych do przedłużenia pobytu o kolejną noc w celu uczestniczenia w nocnym życiu miasta, co w konsekwencji może poszerzyć zakres konsumpcji kulturowej w następnym dniu.

Podczas gdy wpływ gospodarki nocnej na konsumpcję oraz podaż turystyki kulturowej może być rozpatrywany dwojako, to sytuacja ta nie zachodzi w sferze zarządzania. W dużej mierze uwarunkowania i procesy zarządcze w gospodarce nocnej są zbliżone do tych, które kształtują sferę gospodarki turystycznej. W odniesieniu do nocnej konsumpcji rozrywki możemy jednak obserwować powstanie nowego obszaru współrzędzenia lub nawet zarządzania partycypacyjnego obszaru polityki miejskiej który dla sfery zarządzania w turystyce kulturowej – opartej raczej o tradycyjne narzędzia oraz rozwiązania zarządcze poszerzone o elementy podejścia sieciowego wynikającego ze specyfiki produktu turystycznego, a także koncepcji przedsiębiorczości społecznej oraz zarządzania wiedzą [por. Mikos v.Rohrscheidt 2017] – jest źródłem innowacji procesowych i organizacyjnych.

Zaprezentowane rozważania pozwalają na sformułowanie finalnego postulatu będącego jednocześnie syntetyczną odpowiedzią na pytanie zadane we wprowadzeniu. Gospodarka nocna, a przede wszystkim jej konsumpcyjno-rozrywkowy rdzeń, jest na tyle istotnym elementem współczesnej miejskiej oferty kulturowej, że powinna być nie tylko być włączona w proces planowania rozwoju turystyki kulturowej. Co więcej, z uwagi na generowane przez nią konflikty wpływające na odbiór samej oferty kulturowej oraz stosunek mieszkańców wobec turystów z jednej strony, a z drugiej na wysoki potencjał innowacyjny w sferze procesowej i organizacyjnej, jej reprezentanci powinni mieć przynajmniej istotny wpływ na podejmowane decyzje w zakresie zarządzania rozwojem turystyki kulturowej.

Bibliografia

- v.der Borg J., 1991, *Tourism and urban development*, Erasmus Universiteit, Rotterdam.
- Buczowska K., 2014, *Portret współczesnego turysty kulturowego*, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań
- Budner W. W., 2011, *Geografia ekonomiczna. Współczesne zjawiska i procesy*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań
- Campo D., Ryan B. D., 2008, *The entertainment zone: Unplanned nightlife and the revitalization of the American downtown*, "Journal of Urban Design", nr 13(3), s. 291-315
- Charter for Leisure*, 1972, "Journal of Health, Physical Education, Recreation", nr 43(3), s. 48-49
- Chatterton P., Hollands R., 2003, *Urban Nightscapes: Youth Cultures, Pleasure Spaces and Corporate Power*, Routledge, London
- Chausson N., 2015, *From Conflict Management to Quality of Life at Night. The First Approach of Lyon Urban Area Nights*, "Articulo - Journal of Urban Research", nr 11, <http://journals.openedition.org/articulo/3154> [17.11.2016]
- Clark T. N., (ed.), 2004, *The City as an Entertainment Machine*, "Research in Urban Policy", Vol. 9, Elsevier, Oxford
- Crary J., 2015, *24/7: Późny kapitalizm i koniec snu*, Wyd. Karakter, Kraków
- Cudny W., (ed.), 2016, *Festivalisation of Urban Spaces. Factors, Processes and Effects*, Springer International Publishing, Basel

- Derek M., 2011, *Przestrzeń czasu wolnego w przestrzeni publicznej miasta*, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Człowiek w przestrzeni publicznej miasta*, XXIV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 141-148
- Derek M., 2013, *Turystyka poza utartym szlakiem – nowy model turystyki miejskiej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2013(9), 5-17
- Di Giovine M., 2009, *Revitalization and counter-revitalization: tourism, heritage, and the Lantern Festival as catalysts for regeneration in Hôï An, VietNam*, “Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events”, nr 1(3), s. 208-230.
- Enderson T., 2015, *The gloomy city: Rethinking the relationship between light and dark*, “Urban Studies”, nr 52(3), s. 422-438
- Faracik R., Kurek W., Mika M., Pawlusiński R., 2015, „Stare” i „nowe” wartości w turystyce miejskiej. *Zarys problematyki*, [w:] P. Trzepacz, J. Więclaw-Michniewska, A. Brzosko-Sermak, A. Kołoś (red.), *Miasto w badaniach geografów*, IGI GP UJ, Kraków, s. 121-133
- Füller H., Helbrecht I., Schlüter S., Mackrodt, U., v. Gielle Ruppe P., Genz C., ... Dirksmeier P., 2018, *Manufacturing marginality. Un-governing the night in Berlin*, “Geoforum”, nr 94, s. 24-32
- Gaworecki, W. W., 2010, *Turystyka*, Wydanie VI, PWE, Warszawa.
- Gravari-Barbas M., Jacquot S., 2017, *No conflict? Discourses and management of tourism-related tensions in Paris*, (in) C. Colomb, J. Novy Eds., *Protest and resistance in the tourist city*, Routledge, London, s. 31-51
- Grochowski M., 2011, *Metropolizacja a kształtowanie ładów przestrzennego układów zurbanizowanych*, „Mazowsze Studia Regionalne”, nr 6, s. 167-172
- Gunning J. P., 2001, *Zrozumieć demokrację. Wprowadzenie do teorii wyboru publicznego*, Wyższa Szkoła Bankowości, Finansów i Zarządzania, Warszawa
- Gwiadziński L., 2015, *Introduction. The Urban Night: a Space Time for Innovation and Sustainable Development*, “Articulo - Journal of Urban Research”, nr 11, <http://journals.openedition.org/articulo/3140> [26.10.2016]
- Gwiadziński L. 2017a. *De la nuit en questions à la nuit en chantiers. L'émergence d'une scène nocturne*, [w:] C. Espinasse, L. Gwiadziński, E. Heurgon (eds.), *La nuit en questions*, Hermann, s. 9-16
- Hadfield P., Measham F., 2015, *The outsourcing of control: Alcohol law enforcement, private-sector governance and the evening and night-time economy*, “Urban Studies”, nr 5(23), s. 517-537
- Hjalager A.-M., 2010, *A review of innovation research in tourism*, “Tourism Management”, nr 31(1), s. 1-12
- Hobbs D., Winlow S., Hadfield P., Lister S., 2005, *Violent Hypocrisy: Governance and the Night-time Economy*, “European Journal of Criminology”, nr 2(2), s. 161-183
- Judd D. R., 2003, *Visitors and the Spatial Ecology of the City*, (in) L. M. Hoffman, S. S. Fainstein, D. R. Judd (Eds.), *Cities and Visitors: Regulating People, Markets, and City Space*, Blackwell Publishing, Oxford, s. 23-38
- Kaczmarek J., Kaczmarek S., 2009, *Turystyka kulturowa – człowiek w miejskiej przestrzeni wymiany*, [w:] K. Buczkowska, A. Mikos v. Rohrscheidt (red.) *Współczesne formy turystyki kulturowej*, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań, s. 7-35
- Komisja Europejska, 2011, *Miasta przyszłości. Wyzwania, wizje, perspektywy*, Luksemburg, <https://doi.org/10.2776/53888> [01.08.2018]
- Kotkin J., 2018, *Powszechna historia miasta*, Wyd. Aletheia, Warszawa
- Kotus J., Rzeszewski M., Bajerski A., 2015, *Przyjezdni w strukturze miasta – miasto wobec przyjezdnych: studenci i turyści w mieście w kontekście koncepcji city users*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań
- Kowalczyk A., 2005, *Nowe formy turystyki miejskiej*, „Prace i Studia Geograficzne”, nr 35, s. 155-197
- Lefebvre H., 1996, *Writings on cities*, “Analysis”, nr 53(2), 260
- van Liempt I., 2015, *Safe nightlife collaborations: Multiple actors, conflicting interests and different power distributions*, “Urban Studies”, nr 52(3), s. 486-500
- van Liempt I., van Aalst I., 2012, *Urban surveillance and the struggle between safe and exciting nightlife districts*, “Surveillance and Society”, nr 9(3), s. 280-292
- van Liempt I., van Aalst I., Schwanen T., 2015, *Introduction: Geographies of the urban night*, “Urban Studies”, nr 52(3), s. 407-421
- Lloyd R., 2010, *Neo-Bohemia*, Routledge, New York

- Madurowicz M., 2008, *Kto jest turystą w przestrzeni miasta? Poszukiwania badawcze*, [w:] A. Kowalczyk (red.), *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa, 59-84
- Madurowicz M., 2017, *Ciągłość miasta. Prolegomena*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa
- Maitland R., 2010, *Everyday life as a creative experience in cities*, "International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research", nr 4(3), s. 176-185
- Maitland R., 2013, *Backstage Behaviour in the Global City: Tourists and the Search for the 'Real London'*, "Procedia - Social and Behavioral Sciences", nr 10(5), s. 12-19
- Menutt P., 2000, *Public Goods and Club Goods*, (in) B. Bouckaert, G. DeGeest (Eds.), *Encyclopedia of Law and Economics*, tom 1, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, s. 927-951
- Mika M., 2011, *Miasta jako obszary recepcji turystycznej*, [w:] M. Mika (red.), *Kraków jako ośrodek turystyczny*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 15-33
- Mikos v.Rohrscheidt A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, wyd. drugie, Wyd. KulTour.pl, Poznań
- Mikos v.Rohrscheidt A., 2011a, *Reanimatorzy dawnej historii a podróże w czasie wolnym. Profil polskich uczestników ruchu „historical reenactment” i ich potencjał dla rozwijania turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2011(2), s. 22-54
- Mikos v.Rohrscheidt A., 2017, *Zarys problematyki zarządzania w turystyce kulturowej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2017(1), s. 8-55
- Mikos v.Rohrscheidt A., (red.), 2011b, *Obcy w Poznaniu: Historyczna metropolia jako ośrodek turystyki kulturowej*, Kultur.pl, Proksenia, Poznań-Kraków
- Nofre J., Giordano E., Eldridge A., Martins J. C., Sequera J., 2018, *Tourism, nightlife and planning: challenges and opportunities for community liveability in La Barceloneta*, "Tourism Geographies", nr 20(3), s. 377-396
- Nofre J., Martins J. C., Vaz D., Fina R., Sequera J., Vale P., 2018, *The Pink Street in Cais do Sodre: urban change and liminal governance in a nightlife district of Lisbon*, "Urban Research & Practice", doi.org/10.1080/17535069.2018.1449010
- Nofre J., Sánchez-Fuarrós Í., Carlos Martins J., Pereira P., Soares I., Malet-Calvo D., ... López Díaz A., 2017, *Exploring Nightlife and Urban Change in Bairro Alto, Lisbon*, "City and Community", nr 16(3), s. 330-344
- Pawlicz A., 2012, *Zastosowanie technik yield management w komercjalizacji turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2012(1), s. 5-18
- Peters J., 2016, *The nighttime economy: Managing the challenging dynamics of nightlife*, "Public Management", December, s. 6-10, http://rhiweb.org/articles/2016_icma.pdf [20.08.2018]
- Pieron R., 2015, *The institutionalization of the night: A geography of Geneva's night policies*, "Articulo - Journal of Urban Research", nr 11, <http://journals.openedition.org/articulo/3147> [03.11.2016]
- Polko A., 2012, *Wybrane trendy zagospodarowania przestrzeni europejskich miast*, [w:] M. Czornik (red.), *Gospodarowanie przestrzennymi zasobami miasta w świecie ponowoczesnym*, PN UE w Katowicach, Katowice, s. 32-40
- Pottharst M., Könecke B., 2013, *The night and its loss*, (in) D. Henckel, S. Thomaier, B. Könecke, R. Zedda, S. Stabilini (Eds.), *Space-Time Design of the Public City*, Springer, Dordrecht, s. 37-48
- Richards G., 2017a, *Emerging Models of the Eventful City*, "Event Management", 21(5), s. 533-543
- Richards G., 2017b, *From place branding to placemaking: the role of events*, "International Journal of Event and Festival Management", nr 8(1), s. 8-23
- Roberts M., Townshend T., 2013, *Young adults and the decline of the urban English pub: Issues for planning*, "Planning Theory and Practice", nr 14(3), s. 455-469
- Roberts M., Eldridge A., 2009, *Planning the night-time city*, Routledge, New York
- Russo A. P., 2002, *The "Vicious Circle" of Tourism Development in Heritage Cities*, "Annals of Tourism Research", nr 29(1), s. 165-182
- Schwanen T., v.Aalst I., Brands J., Timan T., 2012, *Rhythms of the Night: Spatiotemporal Inequalities in the Nighttime Economy*, "Environment and Planning A: Economy and Space", nr 44(9), s. 2064-2085
- Shaw R., 2018, *The Nocturnal City*, Routledge, Oxon

- Smith M. K., 2003, *Issues in cultural tourism studies*, Routledge, London-New York
- Stiglitz J. E., 2010, *Freefall. Jazda bez trzymanki*,: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa
- Włodarczyk B., 2011, *Procesy kształtujące przestrzeń turystyczną*, „Turyzm”, nr 21(1–2), s. 59-66
- Zukin S., 2009, *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*, Oxford University Press, Oxford

Artykuły prasowe oraz portale branżowe

- Boudet A., 2013., *Un maire de la nuit élu à Paris pour la première fois*, "Huffington Post", www.huffingtonpost.fr/2013/11/12/maire-de-la-nuit-paris_n_4258876.html [12.11.2013]
- Delgadillo N., 2017, *The Rise of the 'Night Mayor' in America*, "Governing the States and Localities", www.governing.com/topics/urban/gov-night-mayor-economy-america.html [11.08.2017]
- Feuer A., 2018, *New York City Appoints Its First Nightlife Mayor*, "The New York Times", www.nytimes.com/2018/03/07/nyregion/nyc-nightlife-mayor.html [7.03.2018]
- Gwiazdzinski L., 2017b, *La nuit ne disparaîtra pas*, wywiad przeprowadzony przez Geneviève Ruiz, „Largeur”, 4 stycznia 2017, <https://largeur.com/?p=4808> [20.08.2018]
- Mount I., 2015, *Got a Noise Complaint? Call Your Night Mayor*, "Fortune", fortune.com/2015/11/23/london-night-mayor/ [23.11.2015]
- O'Sullivan F., 2017a, *How to Be a Good Night Mayor*, "CityLab", www.citylab.com/solutions/2017/09/america-discovers-the-night-mayor/539505/ [26.09.2017]
- O'Sullivan F., 2017b, *The Night Mayor Goes Global*, "CityLab", www.citylab.com/solutions/2017/12/the-night-mayor-goes-global/547757/ [27.12.2017]
- Razaq R., 2016, *Sadiq Khan announces Amy Lamé as London's first Night Czar*, "Evening Standard", www.standard.co.uk/go/london/attractions/amy-lam-announced-as-londons-first-night-czar-a3386971.html [4.11.2016]
- Zaveri M., 2018, *Washington Wants to Hire a Night Mayor. So What Is That?*, "The New York Times", www.nytimes.com/2018/10/10/us/night-mayor-washington-dc.html [10.10.2018]

Night-time economy and the cultural offer of cities

Keywords: night-time economy, tourism economy, cultural tourism, tourism management, night mayor

Abstract

The development of modern cities takes place not only in geographical space, but also in the time space. More and more types of activity in cities operate in the evening and at night, creating so-called night-time economy. Although its development is felt most strongly in cities, the night-time economy "enters" smaller cities, rich in cultural heritage. The paper is of review nature. Its aim is to present mutual relations between the tourism economy and the night-time economy, as well as their implications in the field of cultural tourism managing in cities.